

מסורת הש"ס

^(א) [נסהדרין סט: זמנים קיט: ערבינן יג.], ^(ב) [שבת קטו.], ^(ג) פסחים עו. שביעות י. (ד) טוטה לה. [נסהדר קד:]. ^(ה) [ג'ל אותה לילה ליל וכן אחת ענ"ל]. ^(ו) [לפנינו בקרא נובוכדנצר]. ^(ז) ג"א של עשירי, ^(ח) ערבינן יא. ^(ט) [ר"ה יז:]. ^(י) גי' עין יעקב נחרשה העיר נמי גמלא. תנא כשרשם כי' ונטורו כי' תקמט מעתיק נחרשה העיר שחרש טורטסרופוס כי', ^(כ) [נכשרש פ"ל ועין הי"ט:]. ^(כא) [ר"ה:]. ^(כב) [ד"ה ותנוה אחרי ד"ה רה"ג]. ^(כג) [ע"ש בריש י"ע ולענ"ד י"ל כמו מקרקין דבשמיטת חולין ג.]. ^(כד) עי' מהרש"א, (על זה זה אחת בערבינן יא: ומנין דלא וואימחא רב אש' אלייא בעלמא ט"ל).

הגהות הב"ח

^(א) גמ' אותו היום ערב. תלמי' ויכ' ס"א אותו היום השעה באב היה: ^(ב) שם מרכז הבית בראשון מנזלן דמכין ובתנא: ^(ג) שם דלמא ר' יוחנן אלמל. יכ' עי' ר"פ הקדוש עמוד בתוס' ד"ה אלמל: ^(ד) שם כשרשכ דמ"ק בראשנה (אותו היום ערב כי' חסד כי' תלמי' ויכ' ס"א אותו היום השעה באב היה: ^(ה) רש"י ד"ה אמר רבי תנא כי' ותנש ויכ' כי"ט ימים. יכ"כ מפרש"י מנזאר דמפרש עד חדש ימים וגו' חדש על לבנה דהיינו כי"ט י"ב תלמי' ונמלא שלשה ימים שקרו הו' כ' ור"א ויכ' מאחיר נשארין בשנה מאחיר ויכ' מסוין שז' כלל חדש ימים שאלו כשר דהיינו כי"ט יום עוד כי"ל לרשי' דההנצח גלא כסוף שמיני לזכ שני ליל ט' כזי כסיה על חסד וקובעט לזרות אלל המוס' מתקין עליו וס"ל דעד חדש ימים וגו' הוה חדש ששם יום שלשים יום שלמים ונדחקו לפרש דיוס ג' שקרו דהיינו כי"כ מאחיר משב לבאן ולכלא דיוס ג' ששירי הוה ענמא היום הראשון מהחדש שאלנו כשר ועוד מתקין וס"ל דכי"ט דסיון שז' שלח מרגלים איזי משב בשבטון מ' יום דמרגלים אלל הוה משב מו' ימים דסבגרת מרים ולא נשאר המרגלים רגליהם אלל כיוס ל' דסיון ולפי ה' תריץ לפרש דלא שז' המרגלים אלל כזי' כאל כסוף היום שאלו כזי' כסיה של חסד ונקבע עליהם כסיה לדורות כי לעת הערב סמוך להשיחם הלינו ט' האש ולפי ה' לא גרסוין אותו היום ערב תשעה כאל היה כי' אלל הי"ג אותו היום ט' באב היה: ^(ז) ד"ה וישכ' בר אלייא בעלמא הוה דנפל: ^(ח) תוס' ד"ה וכתוב כי' מעשרים מלך שז' וחדש אייר וכו' הוי שלשים יום כ"כ: ^(ט) בא"ד היה ככלל החדש פס לאי' כ"כ כל"ל ומינוט שאייר חקר נמחק:

רבינו גרשום

כט' באב נגזרה גזרה על אבותינו שלא יכנסו מרגלים, ובערב ט"ב חזרו מרגלים, ולמחר קבעו ט"ב. דרך

שליש ימים. הרי כ"ב, דיום עשרים עצמו דאייר הוא מחשבון הג' ימים, וכתוב עד חדש ימים דהיינו כ"ט ימים, וחשוב ד' דאירי לפי שהוא חסר, הרי החדש ימים, ועדין נשתירו ח' דסיון לפי שהוא מלא, וכתוב ותסגר מרים שבעת ימים, הרי כ"ט דסיון, ובאותו יום עצמו שלח מרגלים, וכתוב וישבו מקץ ארבעים יום, חשוב כ' דסיון וכ"ט דתמוז הרי ל"א, וח' בערב ט"ב מ' מלאים, ולמחר קבעי לט"ב. קרא עלי מועד. שקבעו תמוז של שלשים. וחובה ע"י חייב. לפי כשכ"ב היה כבר חייב, ששרף בו בראשונה. כשרשם. משמע נחרש. בעל החוטם. כלומר, [גדול בשכולו וה]ענין שבהם [וה]חשוב שבהם.

בשלושה פרקים

אנס זכים לאחרוני ציסיא וידך אשלימס
ליה.
הללס אומר לחצירו אמה רצית להחריב צימו של מקוס שהטית ישראל אחריך ולאני עשיתי כך נקמה ושלילמתי לך ידי.
ל"א אמת זכית לאחרוני צימא וידך ^(א) [ואשלילת] לי לשון שאילת ^(ב) [כלים] כלומר ועלה צידי:
ואמר רבי חמא בר חנינא אוסו היום וכו'.

מהר לשון מהר. עכשיו כשתטול י"ט ימים מחדש אייר קודם עליית הענן פשו להו' והנהו' היו צין דרך שלשת ימים ח' דהסגרת מרים ומדש ^(א) של כ"ט ימים שאכלו כשר הוה ל"ט והשמא אשמח דמשה שלח מרגלים ככ"ט דסיון:
הני ארבעים נכי חד.
צ' מסיון וכ"ט מתמוז הוה ל"א וח' מאכ הוה ל"ט: ^(א)
והוצה על ידי חייב.
היינו תשעה כאל דרגילין להיות צו רעות:
ה"ג **מגגלנין זכוס ע"י זכאי: מולאי שגס.**
יוס ראשון:

מולאי שביעים.
שמניית: דוכן. מקוס עשוי כעין אינטנא ועליו לויס עומדין לשורר:
וישכ עליהם אס אונס וזרעסם ילימסם ילימסם ה' אליינו.
בזממור אל נקמות ה' והוא שיר של יוס רביעי. והאי דלמרי ליה ציוס ראשון אלייא בעלמא ^(א) הוה דנפל צפומייהו כדלמרינן בערכין ^(דף יג.).
פ"י אלייא קינה שכן תרגוס יונתן בן עוזיאל שא קינה ^(ויחזקאל כח) טול אלייא וכמו אלי ככמולה חגורת שק על צעל נעוריה ^(יואל ג) שפירשו קוניג ויכ':
נחרש העיר.
דכתיב ^(מכה ג) ליון שדה מחרש שנחרשה כולה ונעשית כשדה מרושה:
צעל החוטם.
צעל קומה ולורה.
ל"א גדול הדור: מספגס.
ליהרג. ברזנו אמר ליה שלא יכירו צו אנשי המלך:
טשא.
נחאל כמו טשו במערמא ^(שבת דף לג.):
אול.
האדון אלל רבן גמליאל צלנעא:
ומיס חד מינייהו.
מן היועלין וכסצורין שאירע להן על שחרעו לגזור:
גירא חזיון.
ירושלים שהכל מסתכלין **סס: מקרקר.**
לשון יללה:
קיר וסוע.
מקוין חועק לשון הנה קול שועת צת עמי ^(ירמיה ח.).
קיר כמו קירי דבשמיטת חולין ^(דף ט' קלט:):
אל הכה.
בשציל הר ליון ששמש:
משנכנס אדר.
ימי נסים היו לישראל פורים ופסח:

נחיל

לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו נכרים וכבשום ^(א) וכן בשניה נלכדה ביתר גמרא ^(א) נחרשה העיר תניא ^(א) כשחרב טורנוסרופוס הרשע את ההיכל נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה בא אדון אחד ועמד בבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש שמע רבן גמליאל אול טשא מינייהו אול לגביה בצנעא א"ל אי מצילנא לך מייתית לי לעלאמא דאתי א"ל הן א"ל אשתבע לי אשתבע ליה סליק לאיגרא נפיל ומית וגמירי דכי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו מבטלי לגזרתייהו יצתה בת קול ואמרה אדון זה מזומן לחיי העולם הבא תנו רבנן משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גוברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלפי מעלה ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם והם קפצו ונפלו לתוך האור ועליהן קונן ישעיהו הנביא ^(א) משא גיא חזיון מה לך איפוא כי עליית כולך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה אף בהקב"ה נאמר ^(א) מקרקר קיר וסוע אל ההר: משנכנס אב ממעטין בשמחה כו': אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כ"ש משנכנס אב ממעטין בשמחה אדר מרבין בשמחה

פרק רביעי תענית

כ"א

^(א) **דבתיב** עד חדש ימים הוו דלהו כ"ב בסיון. פ"י חסוז מעשרים ימים של ר"ח אייר עד סופו תמלא ט' ימים נמלא כ"ב בסיון כ"ט ועד חדש ימים הוי שלשים ימים אס כן לפי זה תמלא מעשרים ושנים לחדש השני דזה אייר חדש שלם עד כ"צ דסיון וג' ימים שנסעו מהר ה' הרי ל"ג דל מינייהו צ' ימים דבעשרים כחדש נעלה הענן ואייתר להו שני ימים פשו כ"ג דל יומא מן שלשה שהלחד מן הג' ימים היה ככלל החדש ^(א) שאייר חסר פש להו כ"צ ^(א):

אמר אב"י תמוז דהחיא שתא מלויי מל"יוה.
ועשו אותו משלשים ימים כדי שיקלו המ' ימים בתשעה כאל שלשים יוס דתמוז ואלחד דסיון דככ"ט שלח המרגלים ומטעה כאל הרי ארבעים ימים וציוס מטעה כאל שזו המרגלים ממור האלכן:
וישלב עליהם את אונס וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו האויבים וכו'.
פ"י בלזמו פסוק יש צ' פעמים ילימסם ולא הספיקו לומר השני עד שצאו וכבשום ולומר ר"י ^(א) לע"ג דלץ אותו פסוק כלל בזממור שיר של מו"ש אינע להס כך שאמרו אותו פסוק וצירושל מפרש אלייא נקט פירוש אלייא הוי כמו אלי ככמולה דהוי לשון קינה כמו שקורין העולם ריאוני"א צלע":

אמר

רבה אמר ר' יוחנן ^(ב) ^(א) (אותו היום ערב) תשעה באב היה אמר להם הקב"ה אתם בביתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות חרב הבית בראשונה ^(א) דכתיב ^(א) ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה ^(א) [שנה] למלך נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלם וישרוף את בית ה' וגו' וכתוב ^(א) ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה ^(א) [שנה] למלך ^(א) נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם וגו' ותניא אי אפשר לומר בשבעה שהרי כבר נאמר בעשור ואי אפשר לומר בעשור שהרי כבר נאמר בשבעה הא כיצד בשבעה נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני * ותשיעי סמוך לחשכה הציטו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו ^(א) שנאמר ^(א) אוי לנו כי פנה היום כי ינמו צללי ערב והיינו דאמר רבי יוחנן ^(א) אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף ורבנן אתחלתא דפורענותא עדיפא ובשניה מנזל דתניא ^(א) מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו ^(א) כשחרב בית המקדש בראשונה ^(א) אותו היום ערב תשעה באב היה ומוציא שבת היה ומוציא שביעית היתה ומשמרתה של יהויריב היתה והלויים היו אומרי' שירה ועומדין על דוכנם ומה שירה היו אומרים ^(א) וישב עליהם את אונס וברעתם יצמיתם ולא הספיקו

לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו נכרים וכבשום ^(א) וכן בשניה נלכדה ביתר גמרא ^(א) נחרשה העיר תניא ^(א) כשחרב טורנוסרופוס הרשע את ההיכל נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה בא אדון אחד ועמד בבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש שמע רבן גמליאל אול טשא מינייהו אול לגביה בצנעא א"ל אי מצילנא לך מייתית לי לעלאמא דאתי א"ל הן א"ל אשתבע לי אשתבע ליה סליק לאיגרא נפיל ומית וגמירי דכי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו מבטלי לגזרתייהו יצתה בת קול ואמרה אדון זה מזומן לחיי העולם הבא תנו רבנן משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גוברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלפי מעלה ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם והם קפצו ונפלו לתוך האור ועליהן קונן ישעיהו הנביא ^(א) משא גיא חזיון מה לך איפוא כי עליית כולך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה אף בהקב"ה נאמר ^(א) מקרקר קיר וסוע אל ההר: משנכנס אב ממעטין בשמחה כו': אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כ"ש משנכנס אדר מרבין בשמחה

אמר

ומוציא שבת ומוציא שביעית היתה ומשמרת יהויריב היתה כו'. נלכדה ביתר ונחרש[נה] העיר, גמרא. פ"י טאשא, נתחבא.

דאב דאמרת דבערב ט"ב חזור, א"כ לא הוו בדרך אלא מ' נכי חדא, וקרא אמר ארבעים. תמוז מליה. ויכאל לי דתמוז, נמצא בערב ט"ב מ' מלאים, ולמחר קבעי לט"ב. קרא עלי מועד. שקבעו תמוז של שלשים. וחובה ע"י חייב. לפי כשכ"ב היה כבר חייב, ששרף בו בראשונה. כשרשם. משמע נחרש. בעל החוטם. כלומר, [גדול בשכולו וה]ענין שבהם [וה]חשוב שבהם.

תורה אור

הָעָם בְּלִילָה הָהוּא: במדבר יד א 11. ובחזק החמישי בשבֿעה לחדש היא שנת עשרה שָׁנָה לְמִלְכָּךְ נִבְכַּדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עֶבֶד מֶלֶךְ בָּבֶל יְרוּשָׁלַם: וישרף את בית יי ואת בית המִּלְכָּךְ ואת כל בְּתֵי יְרוּשָׁלַם ואת כל בית גדול שָׁרָף בָּאֵשׁ: מלכים ב כה ח-ט 12. ובחזק החמישי בְּעֶשֶׂר לחדש היא שנת תשע עשרה שָׁנָה לְמִלְכָּךְ נִבְכַּדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עֶמֶד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל בִּירוּשָׁלַם: ירמיהו נב יב 13. קדשו עליה מִלְחָמָה קוֹמוּ וְנַעֲלָה בְּצֻרָתָם אוי לנו כי פָּנָה הַיּוֹם כי יָנֹסוּ צַלְלֵי עָרָב: ירמיהו ו ד 14. וְיִשָּׁב עֲלֵיהֶם את אוֹנֶם וּבְרַעְתָּם יִצְמִיתֵם יִצְמִיתֵם יי אלהינו: תהלים עד כג 15. משא גיא חזיון מה לך אפוא כי עליית כָּלךְ לַגִּגֹּת: תשואות מלאָה עיר הוֹמִיָּה קְרִיָּה עליה חֲלָלֶיךָ לא חֲלָלִי חֶרֶב וְלֹא מָתִי מִלְחָמָה: ישעיהו ככ א-ב 16. בי יום מהוֹמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה לְאֻדְנֵי אֱלֹדִים בְּצָאוֹת בְּגִיַּת חֲזִיוֶן מִקְרָקֶר קֶר שְׁוַעֲלָא הִקְרָ: ישעיהו כה ב

כו א טו"ע א"ח סימן תקנח:

הגהות מהר"י לנדא

^[א] גמ' כשחבר בהמ"ק בראשונה אותו היום תשעה כאל היה ככ"ל:

מוסף רש"י

שניה הקים משה את המשכן. דמכין (שמות מ) ויהי בשנה השנית מחדש הראשון וגו' (נחמיה קיח:). אותו היום סרו מאחרי ה'. בתוך ג' ימים למקסם התאלו האספסוף מלאו להתרעם על הכשר כדי למרוד בקב"ה (שבת קסז). תמוז דהחיא שחרש. של שנה השנית לליאת מלכים ששתתלו בה מרגלים בעשרים ומטעה בסיון, מלויי מוליה. למחז לפיכך אינע צו יוס חרות מרגלים בשמיטה כאל ויכנו העס כללה הוא, בתשעה כאל צזי כסיה על חסד והוקבעט להס כסיה לדורות (שביעות י' וכע"ז פסחים עא. ואיכזה א שט). קרא עזלי מועד. יוס עיבור החדש קרי מועד (פסחים שט). לשבור בחזרי. בתוכן הבית (שביעות י'). מגלגלין זכות ליום זכאי. צניסן נעללו צניסן עמדין להיגאל (שד"ח יא:).

רבינו חננאל

וח' דברים אירעו את אבותינו כט' באב. נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ מנא לן, דתניא בכ"ט בסיון שלח מרגלים, הנה שני ימים הנותנים מסיון, ול' יום של תמוז שאותה שנה תמוז מלא היה, דכתיב קרא עלי מועד לשבור בחזרי, הרי ל"ב, ושמונה ימים באב הרי מ' יום שלשים, נמצאו שהגיעו ט' באב, אמר רבא אותו היום ט' באב היה וחיי ישראל וישבחן ויבין, אמר הקב"ה אתם בכיתם כיכיה של חנם, אני אקבע לכם כיכיה לדורות. חרב הבית בראשונה. שאמור ^[א]בחדש החמישי בעשור לחדש ^[וכו'] בא נבוזראדן וגו', וכתוב קרא אחרי', וישרוף את בית ה' ואת בית המלך. וכתוב קרא אחחרי', ^[א]בחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל וישרוף את בית ה' ואת בית המלך. אי אפשר לומר בשבעה שכבר נאמר כי, ואי אפשר לומר כי שכבר נאמר וכו', ואכלו ושחו וקרקרו עד ערב ט' באב, ^[האזינו] כי ינמו צללי ערב. א"ר יוחנן אלמלא הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בעשירי נשרף, ותנא דידן וחובה ליום זכאי כשחרב הבית בראשונה ט' באב היה